

УДК 373.2.015.31:159.954
DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2019.74.196629>

ВАЛЕНТИНА КРАМАРЕНКО

ORCID: 0000-0003-1880-347X

(Полтава)

Place of work: Kremenchuk, A.S. Makarenko Pedagogical College

Country: Ukraine

Email: kramart@ukr.net

КРЕАТИВНІСТЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: СУТНІСНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ

У статті розкривається проблема формування креативності у дітей дошкільного віку, що є найбільш сприятливим по фізіологічним та психологічним показникам для розвитку цієї особистісної якості. Проаналізовано поняття «творчість» та «креативність» людини. Виявлено фізіологічні особливості мозкової діяльності дитини дошкільного віку та типологія мислення у процесі формування креативності.

Ключові слова: креативність; творчість; уява; творчий процес; розвиток; дитина дошкільного віку; особистість.

Постановка проблеми. Сучасний світ характеризується якісно новими викликами й ставить перед кожним нові завдання в усіх сферах суспільного, професійного, особистого життя, примушуючи відмовлятися від звичних схем мислення під час розв'язання різноманітних проблем. Актуальність проблеми формування креативності не виникає сумніву. Дошкільний вік як період розвитку особистості виступає сенситивним етапом. Психофізіологічні особливості розвитку дитини позначаються на її креативних здібностях. У зв'язку з цим формування здібностей до творчої діяльності, імпровізації, нестандартного мислення, сміливості, рішучості необхідно починати саме з дошкільного віку. Це обумовлює актуальність комплексного вивчення сутнісного аналізу поняття «креативність дітей дошкільного віку».

Мета статті полягає у теоретичному аналізі поняття «креативність дітей дошкільного віку» на основі вивчення та аналізу психолого-педагогічної літератури.

Усесвітній економічний форум у Давосі (*The World Economic Forum*) у 2016 році опублікував доповідь «*The Future of Jobs*», де визначив головні компетенції людини, які потрібно розвивати до 2020 року, щоб мати професійну перспективу в майбутньому. Серед компетенцій саме креативність посідає одне з перших місць (http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs.pdf, 2016). Тому, на нашу думку, розвиток інтелектуально та креативно обдарованих дошкільнят, їх психолого-педагогічний супровід є першочерговим завданням сучасної вітчизняної системи педагогічної освіти.

Національні освітні програми для дітей від двох до семи років «Дитина», «Я у Світі», «Українське дошкільня» пріоритетують інтереси, бажання та потреби дитини, що сприяє саморозвитку особистості, значною мірою визначає ефективність навчально-виховної діяльності, починаючи з дошкільного закладу. Базовим поняттям, покладеним в основу концепції програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», є поняття «індивідуальність», що характеризує особистість з боку її неповторності, винятковості, несхожості на інших, оригінальності. Це стосується манери поведінки, стилю її діяльності, припущень, які вона висуває, прийняття рішень, висловлення міркувань, сфери інтересів, здібностей. Індивідуальність проявляється в особливостях конституції дитини, у її емоційно-цілісному, пізнавальному, вольовому, соціально-моральному, мовленнєвому, креативному розвитку. Реалізація програмових вимог передбачає впровадження в практику індивідуального підходу, зокрема, урахування історії життя кожної дитини, орієнтацію на її типологічні особливості, риси характеру, статеві відмінності, життєвий досвід, право- чи ліворукість (Асксьонова та ін., 2014, с. 8).

Оновлена освітня програма «Я у Світі» розділяє поняття «творчість» і «креативність» та вказує, що творчість – це людська діяльність, у процесі якої дитина, задовольняючи потреби в реалізації своїх здібностей, створює нові знання, об'єкти, схеми поведінки, робить відкриття. Зауважимо, що «відкриття» можуть бути зроблені особистістю, захопленою творчим процесом, оскільки не все нове для певної людини є новим для людської культури, що сформована світовим суспільно-історичним розвитком. Отже, йдеться про відносну новизну, оскільки нове може мати елементи відомого, але вони можуть бути незвично поєднаними або незвичним чином застосовані. Крім того, для нас є важливим трактування творчості як діяльності. Поряд з поняттям «творчість» вживається поняття «креативність».

Звернімося до сутності поняття «креативність» (від. лат. *creatio* – творення). Великий тлумачний словник сучасної української мови характеризує креативність як творчу, новаторську діяльність (Бусел, 2014, с. 462), а «Енциклопедія освіти» – як творчий дух, творчий потенціал індивіда, його творчі здібності, що виявляються не тільки в оригінальних продуктах діяльності, а й у мисленні, почуттях і спілкуванні з іншими людьми (Кремень, 2008, с. 270).

Вітчизняні психологи В.І. Барко, В.Н. Дружинін, В.О. Моляко, А.М. Тютюников, Т.Ш. Червонна роблять висновки про те, що креативність – особистісна якість, яка базується на розвитку вищих психічних функцій. Причому «первинна» загальна креативність – загальна здібність до творчості – розвивається у віці до 6-7 років під впливом сприятливих факторів середовища. Вітчизняні науковці дошкільної освітньої галузі на чолі з Н.В. Гавриш відносять креативність до базових особистісних якостей дошкільника і характеризують її як «інтелектуальну якість особистості, що виявляється у схильності до творчості, прагненні відходити від шаблону, зразка, здатності знаходити оригінальні рішення, радіти створенню нового» (Беленька та ін., 2015, с. 88).

Наукові доробки в галузі «креативність» американських психологів-гуманістів Ф. Баррона, Вірджинії Квін, А. Маслоу, Дж. Рензуллі, К. Роджерса, Р. Стернберга, П. Торренса підтверджують актуальність цих ідей.

Потреба в розвитку креативності, на думку К. Роджерса, обумовлена ситуацією в сучасному світі, що пов'язана зі збільшенням наукових відкриттів та винаходів. Пасивна та культурно обмежена людина не в змозі впоратися з потоком питань і проблем, що постають дедалі більше в навколишній реальності. Платою за відсутність творчого начала може бути дезадаптація особистості. Отже, за логікою міркувань науковця, сучасний рівень розвитку науки й техніки висуває вимогу неодмінної творчої адаптації до нового, сучасного світу, а сама творчість є невід'ємною частиною самоактуалізації людини (Роджерс, 1994, с. 11).

Педагоги й науковці В.В. Павленко, Л.І. Ткаченко, Л.Н. Мороз, Медіна Джон, Namid Rajaei, Р. Флорида та ін., звертаючись до теми дитячої креативності, дійшли висновку, що чим раніше особистість ідентифікує себе як творчу, тим більш продуктивними й повноцінними будуть її розвиток та життя.

Дитині дошкільного віку від природи властиве креативне мислення внаслідок інстинктивного використання обох півкуль мозку. У перші роки життя нею переробляється великий обсяг інформації, освоюється безліч навичок. Надалі його розвиток сповільнюється, оскільки в типовому навчальному процесі переважно працює ліва півкуля, що відповідає за мову, мислення й логіку. Таким чином, у дорослих людей, як правило, домінує ліва півкуля як наслідок того, що права півкуля була позбавлена активної функції (Ермолаева-Томина, 2003, с. 163).

На початку 60-х рр. американський психолог Роджер Сперрі (*Roger Sperry*) провів серію експериментів, які підтвердили та розширили уявлення про функції, розділені між двома півкулями. За свої дослідження вчений у 1981 році отримав Нобелівську премію в галузі медицини. Він довів, що важлива зона взаємодії – саме м'язисте тіло між правою та лівою півкулями мозку. Кожна півкуля людського мозку приймає відповідні вхідні дані, там відбувається їх попередня обробка з подальшим обміном інформацією між собою через м'язисте тіло. Творчі функції знаходяться під контролем правої півкулі, вона в більшості дорослих людей працює менш активно, ніж ліва, яка відповідає за розумові процеси – упорядковані, послідовні та логічні. Важливо те, що саме у період раннього дитинства м'язисте тіло між обома півкулями мозку працює найінтенсивніше, ніж потім упродовж усього подальшого життя.

Видатний психолог Л.С. Виготський зауважив, що дитина може уявити собі набагато менше, ніж доросла людина, але вона більше довіряє продуктам своєї уяви й менше їх контролює, а тому «уява» в життєвому, примітивному сенсі цього слова, тобто щось таке, що є несправжнім, вигаданим, у дитини звичайно ширша, ніж у дорослої людини. Однак матеріал, із якого будується уява, у дитини бідніший, ніж у дорослої людини, і характер комбінацій, що працюють з цим матеріалом, їх якість та різноманітність значно поступаються комбінаціям дорослого. З усіх форм зв'язку з реальністю уява дитини в однаковій мірі схожа реальністю елементів з уявою дорослого, із яких вона будується (Виготський, 1991, с. 28).

Доведено, що різні види діяльності включають у себе як стереотипний (те, що вже засвоєно, вивчено), так й імпровізаційний (новий) тип мислення. Саме в поєднанні стереотипного та імпровізаційного розвивається креативна й творча діяльність дитини. Відображаючи життя, дитина не піклується про копіювання побаченого, вона зі щирістю передає свої думки та почуття, мрії та прагнення. Вважаємо, що креативність формується і в задуманому, і в знаходженні способів здійснення задуманого. Творчість через імпровізацію є безумовним фактором формування креативності дитини. Особливість імпровізації в тому, що вона здійснюється без підготовки та допускає появу креативної ідеї одночасно в закінченому вигляді.

На нашу думку, існує необхідність зробити акцент на сприятливих чинниках для формування креативності дошкільників. Одне з головних завдань у співпраці з дитиною, це надання широких можливостей накопичення вражень про навколишній світ задля формування творчих здібностей. Вона зацікавиться спочатку тією творчою діяльністю, що подобається найбільше. Вважаємо за важливе створення у дитячому закладі сприятливих умов для реалізації природного прагнення дитини

до креативності через розвивальні завдання, правильну оцінку досягнень у творчій діяльності, сучасний мистецько-ігровий матеріал та ін. Вихователі (дорослі) повинні уникати негативних оцінок через ситуації вільного спілкування, відповідей на численні запитання та мають надати можливість побути дитині на самоті. На нашу думку, достатня свобода для реалізації творчих задумів виникає завдяки обережному, ненав'язливому спонуканню до імпровізації. Важлива наявність цікавих, нестандартних матеріалів для сублімації креативних ідей у творчому процесі дошкільника. Увага зосереджується на необхідності загальної креативності та емоційності педагога, який зумів зберегти у своїй душі дитячі риси: безпосередність, доброзичливість, чистоту думок, мрію, довірливість, захоплення від відкриття світу, доброту. Відзначимо, що одна з найважливіших комунікаційних функцій педагога – це робота з родиною через інформування батьків про унікальні спроби імпровізаційних пошуків дітей задля цілісного та гармонійного підходу до формування дитячої креативності.

Висновки. Отже, дошкільний вік – час тектонічних рухів у психіці. Дитина наполегливо й рішуче вибирає нові поняття, враження та досвід. Саме в цьому віці відбувається сенсорний (чуттєвий) розвиток, перші спроби творчого підходу до розв'язання різноманітних фізіологічних та психологічних завдань. Вважаємо, що формування креативності дітей дошкільного віку – це, насамперед, зміна логіки виховання та навчання, яка рухається до більш індивідуалізованого напрямку, коли процес дитячої імпровізації є цінним сам по собі та веде до розвитку новаторського мислення, аналітичних здібностей, уміння працювати в команді, що якісно впливає на готовність до майбутніх життєвих та навіть цивілізаційних викликів. Креативність – це по суті, не отримання знань чи наукова діяльність, а навичка, що може бути якісно покращена за допомогою новітніх, актуальних можливостей, починаючи з найбільш вдалого для цього за психологічними та фізіологічними показниками дошкільного віку дитини.

Креативність дошкільника – це особистісна якість, загальна здібність дитини дошкільного віку до творчої діяльності у різних життєвих ситуаціях, у готовності до нестандартних, оригінальних рішень, допитливості, у розвиненій уяві, сміливості, гнучкості та динамічності тощо.

Таким чином, сутнісний аналіз поняття «креативність дітей дошкільного віку» дав можливість визначити його як характеристику творчого потенціалу особистості дошкільника та рівень обдарованості, здатність до творчості, що визначає досить стійку психологічну характеристику особистості. Подальші наукові пошуки ми спрямуємо на визначення критеріальної характеристики креативності дошкільників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. В. Т. Бусел. Ірпінь : Перун, 2014. 1440 с.
- Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ / Г. Беленька та ін. Харків : Мадрид, 2015. 220 с.
- Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психологический очерк. Москва : Просвещение, 1991. 93 с.
- Енциклопедія освіти. Академія педагогічних наук України / ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
- Ермолаева-Томина Л. Б. Психология художественного творчества. Москва : Академический Проект, 2003. 304 с.
- Ильина В.Н. Развитие личности ребенка от трех до пяти. Екатеринбург : У-Фактория, 2005. 512 с.
- Картер, Ф. Тесты оценки личности, склонностей и интеллекта. Санкт-Петербург : Питер, 2005. 207 с.
- Медіна Джон Правила розвитку мозку дитини. Київ : Наш формат, 2016. 320 с.
- Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» : у 2 ч. / О. П. Асксьонова та ін. Київ : МЦФЕР-Україна, 2014. Ч.ІІ. Від трьох до шести (семи) років. 452 с.
- Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека. Москва : Прогресс, 1994. 480 с.
- Чепур О. Творча лінія розвитку в різних видах діяльності. *Психолог дошкілля*. 2016. №2 (79). С. 39.
- Червонна Т. Обдаровані діти: Діагностика та супровід. Київ : Шк. світ, 2008. 128 с.
- Hamid Rajaei. URL http://en.wikipedia.org/wiki/Hamid_Rajaei#Creativity_theory.2C_The_prolixes_and_the_simplifiers.2C_Epistemological_attitude
- The Future of Jobs. Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs.pdf

REFERENCES

- Aksonova, O. P., Anishchuk, A. M., Artemova, L. V., Havrysh, N. V., Honcharenko, A. M., Dronova, O. O., Kononko, O. L., Kotliarova, O. O. ... & Yalovska, O. O. (2014). *Prohrama rozvytku dytyny doshkilnoho viku «Ja u Sviti» [The program of development of a child of preschool age "I am in the world"]* (Ch.II. Vid trokh do shesty (semy) rokiv [Pt. II. From three to six (seven) years]). Kyiv: MTsFER-Ukraine [in Ukrainian].
- Bieliienka, H., Havrysh, N., Vasyliieva, S., Marshytska, V., Nechai, S., Orlova, H., Ostrianska, O., Poliakova, O., ... & Shkliar, N. (2015). *Vykhovuemo bazovi yakosti osobystosti starshoho doshkilnyka v umovakh DNZ [We train the basic qualities of the person of the senior preschool child in the conditions of the DNZ]*. Kharkiv: Madryd [in Ukrainian].
- Busel, V. T. (Comp.). (2014). *Velykyi tлумачnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great explanatory dictionary of contemporary Ukrainian language]*. Irpin: Perun [in Ukrainian].
- Чепур, О. (2016, 2(79)). Творча лінія розвитку в різних видах діяльності [Creative Development Line in Different Types of Activities]. *Психолог дошкілля [Preschool psychologist]*, p. 39 [in Ukrainian].
- Червонна, Т. (2008). *Обдаровані діти: Діагностика та супровід [Gifted Children: Diagnosis and Support]*. Kyiv: Shk. svit [in Ukrainian].
- Ермолаева-Томина, Л. В. (2003). *Психология художественного творчества [Psychology of artistic creativity]*. Москва: Академический Проект [in Russian].

- Hamid Rajaei. Retrieved from http://en.wikipedia.org/wiki/Hamid_Rajaei#Creativity_theory.2C_The_prolixes_and_the_simplifiers.2C_Epistemological_attitude
- Il'ina, V. N. (2005). *Razvitie lichnosti rebenka ot trekh do pyati [Development of the child's personality from three to five]*. Ekaterinburg: U-Faktoriya [in Russian].
- Karter, F. (2005). *Testy otsenki lichnosti, sklonnostei i intelekta [Tests of personality, inclinations and intelligence assessment]*. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
- Kremen, V. H. (Ed.). (2008). *Entsyklopediia osvity. Akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy [Encyclopedia of Education. Acad ped Sciences of Ukraine]*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
- Medina, Dzhon. (2016). *Pravyla rozvytku mozku dytyny [Rules for the development of the brain of a child]*. Kyiv: Nash format [in Ukrainian].
- Rodzher, K. R. (1994). *Vzglyad na psikhoterapiyu. Stanovlenie cheloveka [The View of Psychotherapy. Formation of a person]*. Moskva: Progress [in Russian].
- The Future of Jobs. Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution*. Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs.pdf
- Vygotskii, L. S. (1991). *Voobrazhenie i tvorchestvo v detskom vozraste: Psikhologicheskii ocherk [Imagination and creativity in childhood: Psychological essay]*. Moskva: Prosveshchenie [in Russian].

VALENTYNA KRAMARENKO

Place of work: Kremenchuk, A.S. Makarenko Pedagogical College

Country: Ukraine

Email: kramart@ukr.net

CHILDREN'S CREATIVITY OF PRESCHOOL AGE: CONCEPTNESS ANALYSIS

The article reveals the problem of formation of creativity from the preschool age, which is the most favorable for physiological and psychological indicators for the development of this psychological quality. The concept of person's "creation" and "creativity" are analyzed. The physiological features of child's brain activity of preschool age and the typology of thinking in the process of creativity formation are revealed.

Modernity presents new challenges and challenges in all spheres of social, professional and personal life, forcing them to refuse the usual patterns of thinking in solving various problems. Education is not an exception, but an advanced link that should professionally respond quickly to these challenges. This is the meaning of its existence and development. Intellectual production dominates the modern world, one of the main types of intellectual property has become intellectual, and the main driver of progress is creative ideas and technologies. The World Economic Forum in 2016 published "The Future of Jobs" report, which identified the relevant competencies of the person to be developed by 2020 to have good professional prospects in the future. One of the main - creativity (http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs.pdf).

Many foreign and domestic psychologists, among them; VI Barco, VN Druzhinin, VO Molyako, AM Tjutjunykov, T. Chervonna make the conclusion that creativity - personal quality, based on the development of higher mental functions. Moreover, the "primary" general creativity - the general ability to creativity develops at the age of 6-7 years under the influence of favorable environmental factors.

Domestic scientists of the preschool educational branch, headed by N.V. Gavrish attributes creativity to the basic personal qualities of a preschooler and characterizes it as "the intellectual quality of the personality, manifested in the propensity to creativity, the desire to move away from the pattern, pattern, as well as the ability to find original solutions, to rejoice in creating a new one" (N. Havrysh, p.88).

Preschool age is the time of tectonic movements in the psyche. A child with curiosity absorbs new concepts, impressions and experiences. It is at this age that there is sensory (sensory) development, the first attempts of creative approach to solving various problems. We believe that the formation of the creativity of preschool children is, first of all, a change in the logic of education and training, which moves towards a more individualized direction, when the process of children's improvisation is valuable in itself and leads to the development of innovative thinking, analytical skills, ability to work in a team that qualitatively influences readiness for future life and even civilizational challenges. Creativity is, in essence, not a knowledge or scientific activity, but a skill that can be improved qualitatively with the help of the latest, relevant opportunities, starting with the most successful for this according to the psychological and physiological indicators of the child's preschool age.

Key words: *creation; creativity; imagination; creative potentia; improvisational type of thinking; artistic and game material.*
Одержано 04.09.2019.

УДК: 613

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2019.74.196631>

ТЕТЯНА ПАРФІНЕНКО

ORCID: 0000-0001-7442-9027

(Харків)

Place of work: V. N. Karazin Kharkiv National University

Country: Ukraine

Email: t.parfunenko@karazin.ua

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОКАЗНИКІВ ЗДОРОВОГО СТИЛЮ ЖИТТЯ

Стаття присвячена дослідженню основних підходів до визначення показників здорового стилю життя особистості. У процесі дослідження було встановлено взаємозв'язок між стилем та здоровим стилем життя і виділено їх спільні характеристики. З точки зору філософського підходу з'ясовано, що здоровий стиль життя являє собою специфічне утворення, яке виникає на підставі взаємодії між сутнісними силами людини, стильовими закономірностями та продуктом творчості особистості, тобто її здоров'ям.